

Alfred Dreszer

Adwokaci polscy w oficerskich obozach jenieckich w Niemczech w latach 1939—1945 : fragmenty

Palestra 27/8(308), 36-38

1983

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Obok nich członkami BCh byli: dr Stanisław Kołodziejcki, działacz na terenie Gorlic, Jan Podolski, działacz na terenie Szczucina (m. in. w 1943 r. brał udział w akcji niszczenia akt Urzędu Gminnego w Szczucinie), Jan Szewczyk, który działał na terenie Limanowej, oraz Józef Salwiński działający na terenie Krakowa. Działaczem w BCh był też Edward Kaleta, który organizował Bataliony Chłopskie na terenie Krakowa i na Śląsku.

ALFRED DRESZER

Adwokaci polscy w oficerskich obozach jenieckich w Niemczech w latach 1939—1945 (fragmenty)

W obozie w Woldenbergu Koło Prawników powstało 17 sierpnia 1940 r., obejmując większość jurystów przebywających w obozie. Zadaniem Koła było pogłębianie wiedzy prawniczej, organizowanie odczytów, referatów, dyskusji, popularyzowanie prawa itp. W skład pierwszego zarządu Koła weszli: prezes — adw. Alfons Sergot z Grudziądza, wiceprezes — Alfred Dreszer, wiceprokurator SO w Warszawie (od 1945 r. adwokat w Łodzi), autor niniejszego szkicu, oraz sekretarz — apl. adw. Kazimierz Lewiński (po wojnie adwokat w Warszawie). Skład ten uległ zmianie w 1942 r. Prezesem został adw. Bolesław Chrzanowski z Bydgoszczy, wiceprezesem pozostał Alfred Dreszer, sekretarzem — apl. adw. Marian Szafranski z Krosna, a kierownikiem utworzonej sekcji studentów — Kazimierz Lewiński, poprzedni sekretarz zarządu. Ponadto do zarządu weszli: adw. Witold Heintze z Warszawy, adw. Mieczysław Zembrzusiński z Warszawy, apl. adw. dr Leon Taylor (po wojnie adwokat w Poznaniu). W tym nie zmienionym składzie zarząd pozostał do końca, tj. do 25 stycznia 1945 r.

Zgodnie z programem prowadzone były wykłady z różnych dyscyplin prawa, seminaria, dyskusje, ćwiczenia dla aplikantów. Przedmiotem szczególnej troski było szkolenie studentów. Wykłady obejmowały następujące dziedziny prawa: prawo cywilne, procedurę cywilną, prawo karne, procedurę karną, prawo kanoniczne, prawo międzynarodowe publiczne i prywatne, skarbowość, historię filozofii prawa, statystykę, prawo handlowe, prawo hipoteczne oraz kodeks zobowiązań.

Prowadzącymi wykłady i ćwiczenia byli powołani przez Zarząd Koła asystenci uniwersyteccy oraz prawnicy praktycy o możliwie największym doświadczeniu.

Większość wykładowców rekrutowała się z grona adwokatów. Przytoczę ich nazwiska na podstawie szczegółowo opracowanego materiału przez adw. Kazimierza Lewińskiego oraz własnej pamięci. Byli to adwokaci: Bolesław Chrzanowski z Bydgoszczy, Stanisław Domke z Bydgoszczy, Alfred Dreszer, Alfred Eckersdorf z Łodzi, Czesław Gilewicz z Makowa Maz., Witold Heintze z Warszawy, Czesław Jankowski z Gdyni, Henryk Kąkolowski z Warszawy, Jerzy Kruszewski z Warszawy, Józef Mazurkiewicz z Lublina, Józef Malczyk z Katowic, Wandalin Puciata z Warszawy, Alfons Sergot z Grudziądza, Stefan Supiński z Warszawy, Józef Umbrajt z Poznania i Mieczysław Zembrzusiński z Warszawy; aplikanci adwokacy: Jerzy Egierszdorff z Warszawy, Edmund Gibowski z Mikołowa, Kazimierz Lewiński z Warszawy i Leon Taylor z Poznania; oraz: wprok. z Łucka Waclaw, Kobusiewicz (po wojnie adwokat

w Lublinie), Władysław Konopnicki, urzędnik Min. Opieki Społecznej (po wojnie adwokat w Warszawie), wprok. w Toruniu Zygmunt Kropiwnicki (po wojnie adwokat w Warszawie), not. Karol Makowski (po wojnie adwokat w Warszawie), pprok. z Grodna Stanisław Pacewicz (po wojnie adwokat w Sandomierzu), sędzia z Kalisza Witold Trepka (po wojnie adwokat w Kole) oraz sędzia z Łodzi Zygmunt Wyrzykowski (po wojnie adwokat w Łodzi).

W obozie powstały studia o charakterze uniwersyteckim, obejmujące różne dziedziny wiedzy, odpowiadające poszczególnym wydziałom uniwersyteckim, pod rektorską pieczę prof. Kazimierza Michałowskiego.

W sierpniu 1943 r. zarząd Koła Prawników zorganizował w ramach swojej działalności studium dla studentów I roku prawa według programu wydziałów prawa dla polskich uniwersytetów. Kierownikiem tego studium został apl. adw. Kazimierz Lewiński. W obozie nie było profesora prawa i w związku z tym powstały trudności z formalnym ustawieniem wykładów i następnie przeprowadzanych egzaminów. We wszystkich tych sprawach zarząd Koła Prawników, a przede wszystkim kierownik studium, pozostawał w kontakcie z prof. Kazimierzem Michałowskim, a w późniejszym okresie z doc. Steffenem.

Wykładowcami na tym systematycznym kursie dla studentów I roku prawa było wielu poprzednio wymienionych adwokatów. Studium to objęło m. in. takie kierunki nauki, jak prawo rzymskie, teorię prawa, dawne polskie prawo sądowe i historię prawa na Zachodzie. Na wykłady uczęszczało 89 studentów. Wykłady trwały do czerwca 1944 r., a egzaminy do jesieni 1944 r., po czym rozpoczął się nowy rok studiów.

W akcji oświatowej i naukowej brali udział adwokaci spoza Koła Prawników. Należeli do nich: Natan Ceranka (adw. z Warszawy), Adolf Dąb (apl. adw. z Warszawy, po wojnie sędzia SN i wykładowca na Uniwersytecie Warszawskim), Bronisław Dobrzański (sędzia SN), Józef Litwin (adw. z Łodzi, po wojnie profesor prawa administracyjnego na Uniwersytecie w Łodzi).

Niezależnie od szkolenia prawników, wielu wyżej wymienionych adwokatów prowadziło wykłady z różnych dyscyplin prawnych na kursach tworzonych przez inne koła naukowe, jak np. Koło Nauczycieli, Koło Ekonomistów, a także w ramach wykładów specjalnych dla podchorążych.

Dla całego obozu wygłaszane były odczyty z różnych dziedzin wiedzy. Wykładowcami byli i adwokaci. Autor niniejszego szkicu wygłosił dla całego obozu dwa tego rodzaju odczyty: jeden z zakresu popularyzacji prawa pt. „Trzej panowie w togach” (tekst tego referatu, przesłany do Międzynarodowego Krzyża do Genewy i po wojnie odesłany autorowi do kraju, znajduje się w Muzeum Adwokatury w Warszawie), a drugi o zasadach ustrojowych Wielkiej Brytanii.

Adwokaci brali również udział w rozmaitych akcjach podejmowanych przez Komisję Kulturalno-Oświatową obozu (...).

Wszystkie przytoczone wyżej przeze mnie dane odnoszą się do obozu w Woldenbergu, ale podobnie było w innych obozach jenieckich.

Na przykład w obozie w Österode Koło Prawników powstało już w lutym 1940 r. i liczyło 25 członków (obóz był nieduży). W pracy samokształceniowej i pedagogicznej brali w nim udział: W. Bagiński (po wojnie wiceprezes GKA) z Warszawy (był prezesem Koła) i adw. Józef Wnuk z Lublina (był sekretarzem Koła). W skład sądów koleżeńskich w tym obozie wchodził: Witold Trepka, sędzia SO w Kaliszu, po wojnie adw. w Kole, który przebywał następnie w obo-

zie w Woldenbergu, adw. Eugeniusz Eckner z Poznania, adw. Borysiewicz ze Lwowa i adw. Szpikowski z Bydgoszczy.

W obozie w Murnau w 1943 r. Koło Prawników grupowało 164 członków.

W obozach w Arnswalde (Choszczno) i następnie w Gross-Born (Nadarzyce) działalność naukową i oświatową z dziedziny prawa w postaci wykładów, odczytów, ćwiczeń praktycznych, dyskusji itp. prowadzili m. in. następujący adwokaci: Zygmunt Albrecht z Łodzi (był prezesem Koła Prawników), Antoni Obuchowicz z Łodzi, Stanisław Garlicki z Warszawy, Kazimierz Gorecki z Warszawy, Antoni Kozłowski z Warszawy, Kazimierz Różycki z Warszawy (adw. po wojnie), Michał Wilamowicz z Warszawy (adw. po wojnie), Michał Lorkiewicz z Poznania (był także przez pewien czas prezesem Koła Prawników), Rajmund Gałon z Poznania, Marian Schroeder z Poznania, Eugeniusz Eckner z Poznania, Witold Rzepczyński, Marian Doerfer z Poznania, Mieczysław Klauziński z Poznania, Roman Sioda z Poznania, Łabiński z Poznania, Echaust z Poznania, M. Zieliński z Ostrowa, Stefan Stroiński z Ostrowa, Gankowski ze Żnina, Linette z Torunia oraz Łangowski z Torunia.

Adwokat Albrecht nawiązał kontakt listowny z adw. Leonem Nowodworskim z Warszawy w sprawie nadesłania do obozu z kraju książek prawniczych. Przeniesiony karnie do obozu w Doessel, nadal prowadził działalność oświatowo-naukową. W obozie tym prawnicy grupowali się wokół osoby prof. J. Wasilkowskiego, a do grona wykładawców należeli także adwokaci Zygmunt Wasilewski z Warszawy, Władysław Tomorowicz z Warszawy, Leon Kon z Warszawy oraz Narcyz Michałowski z Krakowa.

Niezależnie od wykładów i ćwiczeń Koło Prawników w Gross-Born zainsceniowało pokazowy proces Cezarego Baryki z udziałem stron i składu sędziowskiego. Proces zakończył się wydaniem wyroku uniewinniającego Barykę.

We wszystkich obozach jenieckich adwokaci włączyli się nie tylko do akcji o charakterze kulturalno-oświatowym, ale i do działalności podziemno-patriotycznej, jak np. redagowania tajnych gazetek obozowych (autor niniejszego szkicu współpracował przez pewien czas przy redagowaniu „Zadrucia” z Adamem Rapackim, późniejszym ministrem spraw zagranicznych w PRL), organizowanie i przekazywanie tajnego nasłuchu radiowego itp.

MARIA STANISZKIS

Adwokaci i aplikanci adwokacy w innych obozach jeńców (fragmenty)

Wśród jeńców w obozach Starobielsk, Kozielsk, Ostaszków i Pawliszczew Bór byli adwokaci i aplikanci adwokacy, którzy uczestniczyli w wojnie we wrześniu i październiku 1939 r. jako oficerowie rezerwy. Wielu z nich było w Wojskowym Korpusie Sądowym, a reszta pełniła służbę wojskową w innych formacjach wojskowych biorących bezpośredni udział w walkach.

Nie ma możliwości dokładnego ustalenia, ilu i jacy adwokaci i aplikanci byli w tych obozach. Tylko niektórzy w chwili śmierci w Katyniu mieli przy sobie dokumenty wskazujące na ich zawód, a więc legitymację wydaną przez samorząd adwokacki lub legitymację Związku Adwokatów Polskich — społecznej organizacji przedwojennej adwokatów. Jest szczególnie znamienne i świadczące o przywiązaniu